Тільки тепер доктор Крюбел помітив, що телекамеру встановлено в лікарні — скляні шафи з медикаментами, стетоскоп на столі, й жінка в білому міні-халаті, — мабуть, лікарка.

Крізь прочинені двері цибата санітарка вкотила столика, на якому в пелюшках лежав рухливий клубочок. Лікарка взяла його на руки. На її долонях заворушилася істота, що тільки голівкою нагадувала дитину. На місці рук і ніг ворушилися рожеві кукси.

Лікарка заговорила:

— Мати цієї дитини була найщасливіша жінка у світі, — вона назвала ім’я відомої кіноакторки. — Але в тривожні дні своєї першої вагітності вживала талідомід. Запам’ятайте, шановні телеглядачі, талідомід! Зграя бездушних фармацевтів, що створила цю отруту, не дуже клопоталася про наслідки. Ті людці гендлювали своїм чорним крамом, спекулюючи на тому, що вживання його полегшує стан вагітності...

Шеф не витримав — натис на кнопку в бильці крісла. Телевізор погас.

— Годі! — В голосі чулося роздратування. — Бузувіри! Хіба ваші серця не обливаються кров’ю після того, що ви побачили? А матері! Бідолашні матері тих крихіток! Як їм тепер? — Він звівся, по-спортивному розминаючи суглоби. Незважаючи на статечний уже вік, це був стрункий чоловік із русявим волоссям — кажуть, воно в нього штучне. Шеф обвів всіх прикрим батьківським поглядом: — А все від невігластва. Хіба я вам радив калічити людину, псувати звичну людську оболонку?

Він поправив краватку, накинув макінтоша.

— Мало не забув. — Витяг із кишені чекову книжку і, схилившись над столом, щось у ній написав. — Ось, за перший успіх. Та затямте: оболонки не руште. Людина мусить бути людиною. Робіть щось із характером. Адже він передається у спадок. Ну, щось там на молекулярному рівні. Калічте оті кодони, молекули ДНК, РНП, амінокислоти. Рвіть їх, відкручуйте їм голови.

Бетонові двері бункера важкою тінню зімкнулися за спиною шефа. Доктор Крюбел узяв чека.

— Ого! — вигукнув він.

Фармацевти теж позіскакували з місць і нетерпляче зблискували очима.

Озвався один, з оголеним черепом:

— Що там, докторе?

— Якоїсь дещиці вам, гирявому, вистачить, аби відростити густу синтетичну чуприну, як у шефа, — сказав Крюбел.

— Добродію Крюбеле, а нащо все це шефові? Оті моральні покручі й таке інше? — запитав молодик років двадцяти п’яти.

Крюбел насторожено окинув поглядом його запухле, неголене обличчя. Вчора, мабуть, знову десь набрався. "Спровадив би я тебе, голубе, за такі запитання. Та гаразд, без твоєї голови нам буде важкувато. Адже це тобі належить отой багатонадійний вислів: "В основі кожної потворної думки лежить хімічно спотворена молекула".

— Послухай-но, Фербе, — звернувся він до молодика, — ти пам’ятаєш випадок, коли б нам затримали платню? Отже, не пам’ятаєш... Чи, може, шеф не досить щедро платить?

— Шедро, щедро! — озвалися всі.

— То до чого такі запитання?

— Запитання таки безглузде, — сказав гирявий.

Фармацевтична лабораторія займала весь цокольний поверх стоповерхового хмарочоса. Доктор Крюбел ішов повз прозорі вікна, щільно заширмлені від стороннього погляду жовтим оксамитом. "Треба змінити назву, — подумав він. — Замість "Фармацевтична лабораторія" повісити дошку з написом "Лабораторія астробіології", бо лікарка скомпрометувала фармацевтів". Йому спало на думку, що пухкенька лікарка в міні-халаті з зачіскою "фантазія" нагадувала зовні богиню материнства Астарту з давнього шумерського епосу.

Збоку щось зашурхотіло, і Крюбел помітив, як до тротуару ковзнуло авто. За кермои сидів шеф.

— Сідай, — показав той на місце поруч.

За мить електромобіль вже нісся широкою вулицею.

— Ти, мабуть, думаєш, навіщо шефові люди із запрограмованою психікою? — озвався водій. — Тобі, Крюбеле, я можу пояснити, в чім річ. — Шеф однією рукою витяг сигарету, обережно припалив, не скидаючи рукавичок. — Ти ж хімік-фармацевт, знаєш, що одним антибіотиком не можна довго лікувати хворобу. В організмі виробляються речовини, які зводять нанівець дію даного антибіотика... Вся та пропаганда, яку донедавна успішно споживало суспільство, нині не здатна нікого переконати...

— Тоді слід дібрати інший антибіотик, — вставив Крюбел.

— Авжеж. Але коли хвороба хронічна, то й до того антибіотика організм звикає. Людина стає глухою і сліпою. Потрібен інший підхід. Треба повернути людині втрачені ознаки: почуття надлюдини, войовничість. Коротко, щоб людина вже народжувалася із наперед заданими ознаками.

Вони зупинилися біля кав’ярні з дивною рекламою: на вітрині сидів рожевий гладун й уминав сардельки, запиваючи їх пивом. Було чутно, як хрумтить на зубах оболонка сардельки. У гладуна лице — як помідор, здавалося, ось-ось репне.

— Бачиш, до якого натуралізму вдаються підприємці? Аби тільки залучити клієнта, — зауважив шеф, виймаючи ключа із дверцят. — А рекламні фірми нічого кращого їм не порадять. Брак ідей. Криза.

У кав’ярні не було жодної живої душі. Їх обслужив робот, який нічим не відрізнявся від звичайного кельнера. От хіба що не був такий гнучкий та не брав чайових. Робот запропонував після вечері порозважатися у товаристві дівчат.

Шеф, зиркнувши на співрозмовника, непевно буркнув:

— Там видно буде.

Крюбел вирішив йому допомогти. Він зажадав, щоб робот дав йому рахунок, після чого сказав:

— На жаль, у мене через півгодини зустріч. Я мушу йти. До побачення, шефе. Спасибі, що підвезли.

— Бувай, — сказав шеф, хильнувши четвертий келишок рому. — Не базікай ні з ким про ту розмову.

"Ти ба, коли б не знав, що йому за шістдесят, дав би не більше сорока. От як люди живуть!" — сказав собі Крюбел. Він подумав, що коли їм пощастить винайти той препарат, можна буде й собі зажити на всю губу. "К лиху всі ці інститути соціології! Вивчати характер суспільства, щоб ним керувати — що може бути примітивнішим?! Треба не вивчати фізіономію суспільства, а ліпити її за власним бажанням. І це зробимо ми і хіміки. Тобто я, доктор Крюбел, бо я керівник групи. Треба буде — виліплю суспільство з чортячою пикою, і всі вважатимуть, що роги — окраса голови, а над безрогими глузуватимуть. Захочу — зроблю його зовні схожим на ангела, а роги та інші чортячі атрибути сховаю у підсвідомість".

Була вечірня година. Крюбел дибав гомінкою вулицею, яку, немов світний туман, заповнювало неонове світло" Він не помічав, як пливуть по бруківці безгучні авто, не відчував поштовхів юрби, він думав про свою роль у створенні нового суспільства.

* * *

— Ледацюги! — ревів шеф у мікрофон. — Минуло більше як рік, а від вас ні слуху ні духу. Бачу, плакали грошики...

Крюбел поблажливо посміхався колегам, мовляв: даремно старий лютує.

— Ти мене чуєш?

— Чую. Заспокойтесь, шефе. Все буде гаразд. Препарат Д-2 готовий.

— Який Д-2, що ти мелеш? Чому Д-2? — голос ураз полагіднішав.

— Дегенерат-2. Вживається, як і талідомід, вагітними жінками для заспокоєння нервової системи. Дітлахи народжуються, як огірочки. Хочете, зробимо так, що всі будуть схожі на вас?

— Що за жарти?! Мене жінка з дому вижене.

— Дарма, шефе. А то б ви стали матрицею нової людини. Уявляєте, ви — Бог, а вони всі створені за вашою подобою.

— Хм... Дивно, — почулося на другому кінці. — Як це вам пощастило?

— Довго пояснювати. Щоб зрозуміти, вам довелося б пізнати таємницю подвійної спіралі Уотсона-Кріка, за умови, що ви знаєте загальну хімію і генну інженерію. Популярно вам сказати, наш препарат порушує будову хромосом зародка. Причому не якось там собі довільно, а так, як ми хочемо.

— Гаразд. Що вам ще треба для роботи? Грошей, устаткування?

— Реклами, шефе. Нехай телебачення розрекламує наш препарат. Краще, коли це зробить та лікарка, що гудила талідомід. У неї фотогенічне обличчя. Тільки доведеться ще з місяць почекати. Хай народиться хоча б із десяток дітлахів.

— Добре. За цим не стане. — Шеф посміхнувся.

* * *

Телекамеру, мабуть, було встановлено на тому ж місці, що й попереднього разу. Бо всюди стояли скляні шафи з медикаментами, медичне устаткування. "А ось і Астарта. Нічого собі хода. Років десь має до тридцяти. Міні-халатик і все та сама зачіска "фантазія". Цікаво, є в неї чоловік? Мабуть, нема, бо не світила б так колінцями", — думав Крюбел.

— Шановні тедеглядачі, цього разу ми з вами зустрілись у студії телекомпанії... — І пішла цокотіти.

"Знала б ти, красуне, кому даєш рекламу. Д-2, кажеш, заспокоює нервову систему, сприяє безтурботному сну вагітних жінок! Він ще декому заспокоює нервову систему — ось сидить Бог-отець, Бог-син і Бог-дух святий. Батько нового суспільства. І подумати тільки, що мільйони томів соціологічних досліджень і вчень, які було написано дотепер, та й пишуться нині, не варті десятка хімічних формул".

Та ж сама цибата санітарка вкотила столика, на якому в пелюшках брикався жвавий малюк.

— Останнім часом у всіх наших пологових будинках не помічено жодного виродка або дитини, що мала б незначний дефект. Наші жінки дають нації гарних дітлахів. — Астарта взяла на руки малюка і, прощебетавши йому щось, пестливо притулила до щоки. Хлопчисько виривався, звивався і незабаром укусив її за вухо. — Ой! Мало не забула! — скрикнула лікарка скоріше від болю, ніж від згадки. — Нова генерація малят народжується із зубами. Для нації це багатонадійний факт, чи не так, шановні телеглядачі? — Вона помовчала, щось пригадуючи. — Хотіла вам навести один латинський вислів про роль зубів у розвитку суспільства... Ех, забула!

Крюбел почувався дещо спантеличеним. "Чого у цих дітлахів така важка нижня щелепа? Та й ікла помітно, як розтуляють рота. Адже зовнішні параметри було запрограмовано як на пересічну людину. А шеф, здається, нічого не помітив". Раптом на нього війнуло холодом, а за мить немов обдало всього окропом... Коледж. Допотопний старий читав якусь архаїчну науку. Потім ту науку зняли з програми як непотрібну. Там ішлося про якийсь зв’язок між змістом і формою. Крюбел копирсався в пам’яті, наче у старому архіві. "Ага, ось! Зміст відбивається в формі. В житті форма і зміст взаємодіють у процесі розвитку. Тобто баран є бараном тому, що в його свідомість закладено баранячу психологію. Заклади йому вовчу, — і по часі в нього відпадуть роги, видовжиться хвіст. Тоді він із задоволенням ласуватиме своїми єдинокровними братами... Як же я цього не врахував? На старості ці

хлопчаки деградують у кращому разі до людиноподібних мавп. Ех, коди б можна було відірвати форму від змісту..." — мрійлива подумав Крюбел.

Санітарка тим часом привезла ще одного малюка, цього разу дівчинку. Астарта і її взяла на руки, але вже тримала від себе на певній відстані.

— Крюбеле! — почувся суворий шефів голос. — Чому дівчинка схожа на лікарку? Я ж попереджав — ніяких матриць щодо оболонки!

— Даруйте, шефе, не зміг утриматись. Це зовсім мізерна партія препарату. Та ж, яка пішла у виробництво, діятиме за вашою програмою.

Крюбел хотів був висловитися щодо змісту й форми, але передумав.

"То й що, коли в них через десяток років виростуть хвости? — сказав би шеф. — Тільки і того, що доведеться змінити конструкцію уніформи — приплюсувати до солдатського одягу чохла на хвіст".

— ...Тільки не подумайте, шановні телеглядачі, що я пов’язую народження гарних дітей із вживанням їхніми мамами препарату Д-2. В жодному разі. Можливо, між цими двома явищами зовсім нема зв’язку. До речі, як розшифровується сама назва препарату? Аби я знала... Автори цих чудесних ліків тримають повну назву в таємниці. Може, літера Д то перша літера імені коханої дружини дослідника, яка свого часу перенесла важку вагітність. А цифра два, що могла б означати цифра два, га, Пауліно? Як ви гадаєте? — звернулась лікарка до санітарки,

— Мабуть, те, що ця дружина в нього була друга, — похмуро буркнула санітарка.

Шеф вимкнув телевізора. Під стелею засвітилися неонові труби, обливаючи стіни мерехтливим світлом. Він звівся з крісла, окинув усіх присліпкуватим поглядом.

— А ви помітили, шефе, що зуби в малюків міцні й гострі, як у тигренят, — хвалькувато мовив гирявий. Тепер у нього було густе брунатне волосся, і він щоразу стромляв у нього розчепірені пальці.

— Аби тільки через двадцять років ці тигренята нас, беззубих, не поз ‘їдали, — зауважив Фербе, який усе ще сидів у кріслі.

Крюбел зиркнув у його бік, але змовчав. "Нехай шеф піде — поговоримо. Теж радикал! Правду шеф каже: інтелігенція — дріжджі суспільства і їх слід тримати в холоді, а при потребі псувати".

Шеф залишив на столі чека, на якому стояла сума вдвічі більша, ніж на попередньому. Він сказав, що це невеликий подарунок асоціації, яку він представляє.

* * *

"А шефові вже дев’яносто. Гей, чоловіче, не допомогли тобі геронтологи. Он як поорано твій вид. Що з того, що синьоока білявка з усієї сили намагається тебе розважити: любить вона когось із твоїх вихованців. Такі, як ми, тепер не в моді", — захмеліло думав Крюбел. Він ніби й не помічав веселого буяння довкола. В кав’ярні "Кульбаба" святкували шефів ювілей. Були тут навіть шефові дружки з асоціації. З такої нагоди обслуговували не роботи, а живі кельнери, яким було не менше років, ніж самому ювілярові.

Крюбел пригадав ту лікарку, яку він прозвав Астартою і покохав на відстані. Це було тридцять років тому. Зараз Крюбелові шістдесят, а з ним сидить одна з копій Астарти — та, з дослідницької партії препарату Д-2. Він знову поглянув на шефа, на його чарівну подругу. Коли б

поталанило виводити з організму відмерлі клітини, не давати їм кристалізуватись, тоді можна було б створити вічно молоду людину. Фербе цим займається зараз". Крюбел пригадав молодого колегу, що покинув їх одразу ж по тому, як вийшла перша партія препарату Д-2, і влаштувався в інститут геронтології.

— Ось чим треба займатись! — вигукнув сп’янілий фармацевт.

— Ти про що, любий? — здивувалась молода Астарта. — Чим займатись?

Саме цієї миті з вулиці долинули крики, брязнуло скло розбитої вітрини кав’ярні, — і крізь великий отвір ввалилося з десяток молодиків у військовій формі. Масивні шелепи, по-звірячому жорсткі очі. Крюбел ладен був заприсягнути, що й руки в них набагато довші — кисті теліпались десь аж нижче колін. Він намагався розгледіти, чи не стирчать у них хвости, але таких не помітив. "Нічого, років через десять виростуть", — подумав Крюбел. Іще він пригадав слова Фербе: "Аби тільки ці тигренята нас, беззубих, не поз’їдали". Тим часом один із молодиків щодуху стусонув ногою по кріслу, де сидів хтось із гостей. Зав’язалась коротка бійка, після якої половина гостей лежала з переламаними щелепами, руками й ногами. Серед тих, хто корчився на підлозі, був один з асоціації.

Шеф, стіл якого стояв дещо віддалік, спочатку дивився на все те з явною цікавістю, та коли вгледів, де зараз його колега з асоціації, заволав не своїм голосом:

— Ах ви дегенерати! Струнко!!!

Молодики на мить остовпіли, почувши владний голос, але тільки на мить. Один, із рясним ластовинням на виду, поволі підійшов до шефа і, прищуливши очі, спитав:

— Хто ти такий, пацюче? — За мить у руці в нього з’явився двадцятизарядний пістолет, на якому Крюбел помітив марку шефового зазоду.

— Я твій шеф, покручу! — ще дужче загорлав старий.

— Ти мій шеф? — Рябий зайшовся таким реготом, ніби це гуркотів танковий двигун. Трохи вгамувавшись, грубо додав: — З отакою пикою? — І враз на його щелепасте лице набіг вираз байдужої жорстокості. — Раме, давай циркуль! Ми теоретично доведемо цьому старому, що він не може бути нашим шефом, навіть коли б почепив собі штучну щелепу.

"Але ж і йолоп! — подумав Крюбел. — Послухати шефа і не вдягти військового мундира? — Він відчув, як дрібно тремтять коліна. — А жити хочеться!"

Тим часом той, що звався Рамом, понишпорив у внутрішній кишені зеленої десантної куртки і витяг спочатку гоніометра, а тоді ковзного циркуля. Рябий взяв у нього циркуля і поліз до обличчя ювіляра. А шеф, — такої реакції від дев’яносторічного діда Крюбел не чекав — щодуху стусонув Рябого ногою в пах. Той аж завив від болю. В цьому витті вловлювалися знайомі нотки людиноподібних мавп. Хтось із дружків Рябого зацідив шефові у вухо, аж той перелетів через стіл. Раптом почувся зляканий голос когось із напасників:

— Патруль! Наближається патруль!

Молодики вмить похапали зі столів спиртне і щезли в проваллі вітрини. Двоє з них ухопили за руки молоду Астарту й шефову білявку і потягли їх на вулицю. Крюбелеві здалося, що дівчата не дуже й пручалися. "А шеф живучий! Такою довбнею — хіба інакше назвеш такого кулацюгу — вчистили по щелепі, а він ще й ворушиться!"

— Крюбеле... — простогнав старий, намагаючись звестись на ноги. — А чи можна й нам уживати отого Д-2?

— Ні, шефе. Д-2 вживають тільки вагітні жінки.